

HEINRICH KIPPER (1875–1959) ȘI LIRICA GERMANĂ ÎN GRAI POPULAR DIN BUCOVINA

ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU

Motto: „Gib, was die Heimat schenkte, weiter / und überall wird Heimat sein. / Nur wer Unverlierbares nicht bekam, / Wird heimatlos auch in der Heimat sein.” „Dă mai departe, ceea ce ți-a dăruit patria / și patria va fi pretutindeni cu tine. / Numai cine nu a primit ceea ce este imposibil de pierdut / Se va simți înstrăinat chiar și în patria sa.” (Heinrich Kipper)

Heinrich Kipper (1875–1959) und die deutsche Mundartdichtung aus der Bukowina

(Zusammenfassung)*

Von der literarischen Fachwelt als „grösster Mundartdichter des Buchenlandes” anerkannt, war Heinrich Kipper am 16. Dezember 1875 in Illischesti als Sohn eines Bauerns geboren. Er studierte in Czernowitz und Wien und wirkte als Professor an der Lehrerinnenbildungsanstalt in Czernowitz. Er war auch im Gemeinderat der Stadt und in verschiedenen kulturellen Einrichtungen tätig. Heinrich Kipper gründete das deutsche Wochenblatt „Freie Lehrerzeitung” und leitete die Kulturzeitschrift „Bukowiner Bote”.

Während des Ersten Weltkriegs wurde er schwer verwundet und musste lange Zeit in einem Wiener Lazarett bleiben. Nach dem Zerfall der Donaumonarchie war er als Heimatvertriebener 1919 an der Lehrerbildungsanstalt Hollabrunn und unterrichtete die Fächer Deutsch und Geschichte.

Seine literarischen Beschäftigungen setzten bereits 1913 an, als sein erstes Gedichtband *Tagebuch eines österreichischen Gendarmen* erschien. Im Jahre 1915 veröffentlichte Heinrich Kipper die *Lieder eines Verwundeten* und ein Jahr später einen Gedichtezyklus, der seine Kriegserfahrungen schildert: *Aus Wunden und Wonnen. Tagebuchblätter eines Verwundeten aus dem Wiener Lazarett*.

Andere literarische Werke Heinrich Kippers sind: die Romane *Die Enterbten*, *Der Tugendschwur auf Zamka*, *Zirkuskinder*, *Deutschland, wir kommen!*, *Heilige*

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Heimaterde, Die falschen Heiligen von Schwarzhof, der Gedichtband in schwäbischer Mundart *Mei Ährfeld*, die Bühnenspiele *Geschwister, Die Teufelschmiede, Die Wunder des Hollabrunnens, Der Dickvetter als Hexenmeister*, das Jahn-Spiel *Der Alte im Barte* u.a.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Heinrich Kipper, Bukowiner Dichter, schwäbische Mundart, Dichtung, Prosa, Theater, Weltkrieg.

Scriitor de limbă germană din Bucovina, rar amintit și citit astăzi, Heinrich Kipper s-a născut la 16 decembrie 1875, în comuna Ilișești, în familia unui țăran german, ai cărui strămoși au venit în Bucovina în anul 1787. A urmat cursurile Școlii populare din satul natal și pe cele ale Institutului Pedagogic din Cernăuți, apoi a continuat să se specializeze în pedagogie la Viena. Din 1897, a revenit la Ilișești, în calitate de învățător, iar în 1901 a fost numit profesor la Institutul Pedagogic din Cernăuți¹.

Heinrich Kipper a participat la Primul Război Mondial, în calitate de comandant de companie, în subordinea generalului Eduard Fischer. În iarna anului 1914/1915, în apropierea localității Polská², a fost grav rănit (și-a pierdut un picior), fiind nevoit să rămână, mai multe luni, într-un spital de campanie din Viena. După terminarea războiului, a plecat în Austria, alături de alți refugiați. S-a stabilit definitiv la Hollabrunn, unde și-a continuat cariera de profesor la Institutul Pedagogic local, începând cu anul 1919, predând limba germană și istoria. A trecut în neființă la 10 martie 1959, la vârsta de 84 de ani³.

Pe lângă activitatea didactică, Heinrich Kipper a fost și membru în Consiliul Orașenesc și în consiliile de conducere ale unor instituții de cultură din orașul Cernăuți, fiind un activ susținător al comunității germane și câștigând, astfel, respectul conaționalilor săi⁴.

Heinrich Kipper a avut intense preocupări literare. A scris versuri, primul volum apărând în 1913, cu titlul *Tagebuch eines österreichischen Gendarmen* [Jurnalul unui jandarm austriac]. Evenimentele din Primul Război Mondial și experiențele personale, de pe câmpul de luptă, alcătuiesc tematica volumului *Lieder eines Verwundeten* [Cântecele unui rănit], care apare în 1915, și a ciclului de poezii *Aus Wunden und Wonnen. Tagebuchblätter eines Verwundeten aus dem*

¹ *Deutsches Literaturlexikon – Biographisches und bibliographisches Handbuch*. Begründet von Wilhelm Kosch. Dritte, völlig neu bearbeitete Auflage – Achter Band: Hohberg–Kober; Francke Verlag Bern und München, 1981, p. 915; Amy Colin, Alfred Kittner, *Versunkene Dichtung der Bukowina*, München, Wilhelm Fink Verlag, 1994, p. 374.

² Polská Lutyně (în germană: Polnischleuten) Localitate în Austria Inferioară, aparținând, în timpul Monarhiei Habsburgice, districtului administrativ Freistadt. În prezent, se află în Cehia. Vezi: <http://ehemalige-ostgebiete.de/de/place/127288-polnischleuten/before-saint-germain>.

³ *Heinrich Kipper. Gedenkblatt zu seinem 10. Todestag*, in „Dichterbildnisse unserer Zeit. Literarische Flugblattreihe des Dichtersteins”, Folge 12, p. 5.

⁴ *Ibidem*.

Wiener Lazarett [Din răni și desfătări. File din jurnalul unui rănit din lazaretul din Viena], publicat în 1916. Unele dintre creațiile literare de debut, din care iese în evidență dragostea față de Bucovina, au apărut în calendare (din Bucovina și din Banatul istoric), precum și în două publicații, al căror redactor a fost între 1908 și 1910, și anume, „Freie Lehrerzeitung” și revista de cultură „Bukowiner Bote”. Exemplificăm aici cu imnul dedicat Bucovinei, intitulat *Buchenländer Heimatlied*, care este, și astăzi, imnul germanilor bucovineni:

Traute Welt der goldnen Ähren,
Wälder, Felder wunderbar,
Über Wipfeln schneebedeckt,
lacht der Himmel glänzend klar.
Das ist am Karpathenrand
Gottes grünes Buchenland.

Dragă lume de spice de aur
De codri, câmpii minunate
Și culmi – cununi de nea
Cu stelele cerului strajă –
Asta-i, divină, Țara Fagilor,
La poala verde-a Carpaților.

In den Burgen, in den Hütten
Bunter Stämme Liebe webt
Und der Deutsche schlicht inmitten
Als ein wahrer Bruder lebt.
Deutsches Geist und deutsches Wort
Ist der beste Friedenshort.

Neamuri fel de fel viețuiesc
Cu drag prin cetăți și colibe,
Și-ntre ei, frate drept, e germanul.
Duhul german în graiul german
E cel mai bun scut de pace.

Dräuet Sturm und Ungewitter,
Wankt der Damm in finst'rer Nacht;
Hält im Sonnenland der Buchen
Deutsche Treue Feuerwacht.
Wo der Pflug die Scholle sucht,
Folgen heilig Recht und Zucht.

Și-n furtuni, la vreme rea,
Și-n nopți de cumpănă grea,
În țara cu soare și fagi
De strajă stă credinciosul german.
Și-unde plugul glia răstoarnă,
S-arată, curând, cultura și legea.

Deutscher Laut und deutsche Weise
Sind um höchsten Preis nicht feil.
Schlage, treues Schwabenherze,
Uns'rem Buchenland zum Heil!
Ewig, Heimat, bin ich dein,
Ewig will ich Deutscher sein!⁵

Graiul german și viersul german
Nu-s de vânzare nici pentru aur.
Tu bate, inimă de șwab credincios,
Doar pentru Țara Fagilor!
De-a pururea, țară, eu fi-voi al tău,
De-a pururea vreau să fiu german!⁶

⁵ Franz Wiszniowski, *Radautz, die deutscheste Stadt des Buchenlandes*, Waiblingen, „Der Südostdeutsche”-Verlag der Landsmannschaft der Buchenlanddeutschen, 1966, p. 352. La finalul textului, este trecută mențiunea: „Autorul versurilor: Heinrich Kipper, compozitor: August Braun”.

⁶ Franz Wiszniowski, *Rădăuți, cel mai german oraș din Țara Fagilor*, traducere (manuscris) de Ilie Vișan (1896–1977), p. 298.

În anul 1938, după o perioadă în care a întreprins mai multe călătorii, inclusiv în Germania, în regiunea Pfalz (Palatinat), de unde au venit străbunii săi, Kipper scrie, cu mândrie, despre Bucovina:

„Kein Turm, kein Berg ist so gestellt
Wie der Rareu und wie der Runk,
Die Bergepracht bei Kimpolung,
Wo gibt es einen Fürstensitz
Wie Zamka gar, wie Czernowitz ...”

„Nicăieri nu se ridică vreun munte
Precum Rarăul, sau Runcul,
splendoarea munților din Câmpulung,
Unde mai există o reședință
Princiară, ca la Zamca sau Cernăuți...”

Heinrich Kipper a scris și proză. În acest sens, amintim romanele *Heilige Heimaterde* [Sfântul pământ natal], ilustrat grafic cu Biserica Evanghelică din Ilișești, *Die Enterbten: Auslandsdeutscher Kultur- und Erziehungsroman* [Dezmoșteniții. Roman cultural și educațional pentru germanii din afara granițelor țării] (Viena, 1925); *Der Tugendsschwur auf Zamka* [Jurământul virtuții la Zamca] (1927), *Deutschland, wir kommen!* [Germania, venim!] (1941) și *Die Zirkuskinder* [Copiii circului] (Viena, 1974)⁷.

De asemenea, autorul a scris și câteva scenete de teatru umoristice, inspirate din mediul rural german bucovinean: *Der Dickvetter als Hexenmeister: Schwank in einem Aufzug* [Vărul cel gras ca maestru vrăjitor: farsă într-un act] (Freilassing, 1922), *Die Teufelschmiede* [Fierăria diavolului] (Graz, 1923), *Geschwister: Schauspiel in fünf Aufzügen* [Frați și surori: piesă în cinci acte] (Graz, 1924).

Heinrich Kipper a devenit cunoscut, însă, datorită versurilor scrise în graiul șvabilor din Bucovina, cu puternice accente din regiunea Pfalz. Raimund Friedrich Kaindl îl numește „cel mai mare autor de poezii în dialect din Bucovina”. Kurt Rein afirmă că este singurul, comparând creațiile sale cu cele ale altor poeți, cum ar

⁷ Pentru romanele *Dezmoșteniții* și *Germania, venim!*, Heinrich Kipper a fost acuzat că a simpatizat cu Reich-ul și cu ideologia național-socialistă. Părerile istoriografilor germani sunt împărțite; totuși, se consideră că Heinrich Kipper, ca fost combatant invalid din timpul Primului Război Mondial, a rămas animat de vechiul patriotism și de sentimentul de apartenență națională (Zugehörigkeitsgefühl), dar fără să adopte ideea de discriminare rasială. Comisia Centrală pentru combaterea literaturii național-socialiste din Viena, care a activat între 1948 și 1949, l-a exonerat pe Heinrich Kipper de această acuzație. Pe lista publicațiilor propuse spre a fi interzise, se afla romanul *Deutschland, wir kommen!*, în care subiectul era strămutarea în Reich și prezentarea național-socialismului ca regim politic ideal. Vezi: Claudia Wagner, *Die Zentralkommission zur Bekämpfung der NS-Literatur. Literaturreinigung auf Österreichisch*, disertație susținută în 2005, la Universitatea din Viena, p. 51–52; <http://www.wienbibliothek.at/dokumente/wagner-claudia.pdf>.

fi Johann Heinrich Schwalm (Hessen), Hans Wolfram Hockl (șvab bănățean, originar din Lenauheim/Banat) sau Anton P. Petri (cercetător și poet, preocupat de dialectul șvabilor bănățeni, al celor din zona Rinului, a Franconiei etc.)⁸.

Cercetătorul Kurt Rein arată că șvabii bucovineni nu erau șvabii autentici, adică cei din Württemberg sau din Bavaria, ci erau imigranți din întregul spațiu sud-vestic al Germaniei, cel dintre Saar și Lech, Bodensee și regiunea Pfalz, de pe ambele maluri ale Rinului. Potrivit aceluiași cercetător, denumirea de „șvabi bucovineni” a fost introdusă de funcționarii austrieci din perioada iosefină, care i-au inclus, în categoria „Schwaben”, pe toți cei ce veneau de la vest de Austria și nu vorbeau în dialect bavarez sau „austriac”. Imigranții germani au preluat această denumire, spunându-și singuri, după o vreme, „Schwoowe”, limba lor numindu-se, ulterior, „Schweewisch”⁹.

Heinrich Kipper a reușit să crească valoarea artistică a poeziei în grai popular șvab și să-i asigure un loc binemeritat în peisajul literar bucovinean. Reprezentativ în acest sens este volumul *Mei Ährefeld. Mundartgedichte aus dem Buchenland* [Lanul meu de grâu în spic. Poezii în dialect din Bucovina], publicat în 1935, în care autorul evocă, în mod plastic, viața de la țară a șvabilor din Bucovina: munca la câmp, strânsul recoltelor sau petrecerile câmpenești (*Schwowewalzer – Valsul șvabului, Busse – Regrete, Das Trinkerhimmelreich – Paradisul bețivului, Die Orakelblume – Floarea-oracol, Der alt Brunnetrog – Ulciorul vechi* ș.a.). Reflectată în poeziile lui Heinrich Kipper, viața țăranului șvab are o ordine strictă și este trăită cu umor, curaj și optimism.

O semnificație aparte are transcrierea în dialect a rugăciunii *Tatăl nostru*. Autorul recurge la modificarea unor pasaje, pentru a evidenția simțul practic, ambiția (uneori, chiar încăpățânarea) și mândria țăranilor șvabi de a face față oricărei situații, și, în același timp, pentru a-și exprima sentimentul de solidaritate față de aceștia. În varianta propusă de Kipper, în loc de „pâinea noastră, cea de toate zilele, dă-ne-o nouă astăzi”, se spune: „Nu ne da nimic, nici măcar pâinea cea de toate zilele – ajută-ne doar să o câștigăm singuri”. În alt loc, autorul adaugă următoarele cuvinte, cu rol de critică socială: „Dar, când vrei să judeci, Doamne, atunci [judecă-i] pe cei care fură sudoarea muncii altora, care nu fac nimic și, totuși, trăiesc în îndestulare”¹⁰.

Pe unele dintre versurile lui Heinrich Kipper au fost compuse melodii. Erich Wolfgang Korngold, cunoscut compozitor, dirijor și pianist¹¹, a alcătuit un set de

⁸ Kurt Rein, *Heinrich Kipper als Mundart- und Heimatdichter*, în „Der Südostdeutsche”, nr. 15, 1 august 1976, p. 5.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*. În original: „Schenk uns nix, aach net das tägliche Brot – helf uns nor, es selwert zu erwerbe”; „Wann Du awer richte wilt, Himmelvatter, dann die, die den Arweitschweiss vun annere stehlen, selwert net schaffen un doch im Volle lewen”.

¹¹ Erich Wolfgang Korngold (1897–1957) a fost un compozitor de muzică clasică și de film (a câștigat Premiul Oscar pentru muzica din filmul *The Adventures of Robin Hood*, în 1938). Profesor al Academiei de Muzică din Viena, Korngold a compus numeroase lucrări orchestrale și vocale, muzică

șase lieduri pentru pian și voce, pe care le-a compus în perioada 1911–1913 și pe care le-a înregistrat la Mainz, în anul 1916. Setul cuprinde melodiile *Schneeglöckchen* [Ghiocelul], *Nachtwanderer* [Călătorul nopții], *Ständchen* [Serenadă], *Liebesbriefchen* [Mică scrisoare de dragoste], *Sommer* [Vară] și *Das Heldengrab am Pruth* [Mormântul eroului de lângă Prut]¹². Versurile ultimului lied, pe care le redăm în încheiere, sunt semnate de Heinrich Kipper:

Das Heldengrab am Pruth

Ich hab ein kleines Gärtchen im Buchenland am Pruth,
betaut von Perlentropfen, umstrahlt von Sonnenglut.
Und bin in meinem Gärtchen im Traume wie bei Tag
und trink den Duft der Blumen und lausch dem Vogelschlag.

Wenn auch der Tau erstarret, der Herbst die Blümlein bricht,
die Nachtigall enteilet, der Lenz entflieht mir nicht.
Es schmückt mein kleines Gärtchen im Buchenland am Pruth,
mit welchem Laub die Liebe dem Helden, der drinn ruht.

Mormântul eroului de lângă Prut

Am o mică grădină în Bucovina, lângă Prut,
Cu perle de rouă, îmbrăcată în raze de soare,
În grădina mea, în fiecare zi și în fiecare vis
mă îmbăt cu parfumul florilor și ascult păsările.

Chiar dacă roua îngheață, chiar dacă toamna rupe micile flori
și alungă privighetoarea, primăvara nu mă părăsește.
Grădina mea mică, din Bucovina cea de lângă Prut,
împodobește, cu frunzișul veșted, iubirea față de eroul
ce odihnește dedesubt.

pentru pian și muzică de cameră, opere și aranjamente muzicale pentru operete, precum și coloane sonore. Vezi https://ro.wikipedia.org/wiki/Erich_Wolfgang_Korngold (accesat la data de 5 mai 2016).

¹² Vezi http://www.lieder.net/lieder/get_text.html?TextId=9372 (accesat la data de 12 martie 2016).

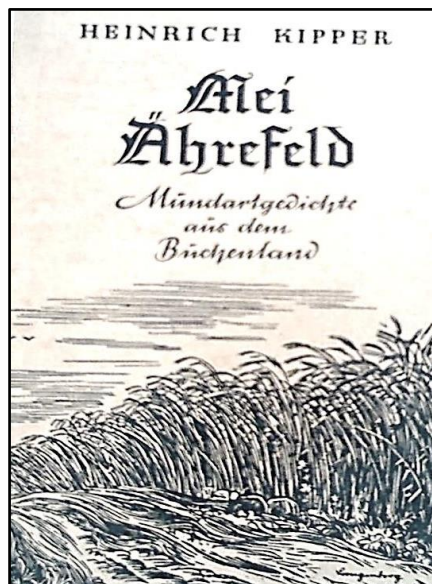
Heinrich Kipper în anul 1915

Sursa: https://de.wikipedia.org/wiki/Heinrich_Kipper

Heinrich Kipper văzut de Radu Bercea, 2012

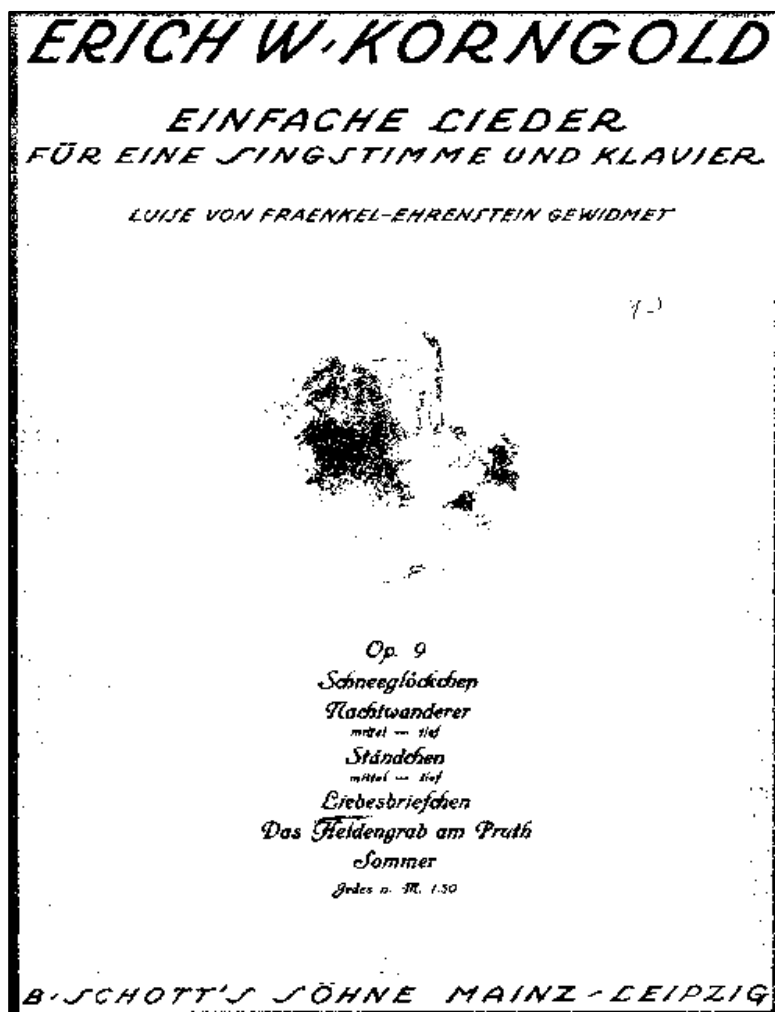
Sursa: <http://dragusanul.ro/category/galeria-personalitatilor-bucovinene/page/18>

Sursa: <https://www.amazon.fr/Mei-%C3%84hrefeld-Heinrich-Kipper/dp/B0028QAB7Q?ie=UTF8>

Sursa:
<http://www.zvab.com/servlet/BookDetailsPL?bi=14213436655&searchurl=heinrich%2520kipper>

Sursa: [http://imslp.org/wiki/6_Einfache_Lieder,_Op.9_\(Korngold,_Erich_Wolfgang\)](http://imslp.org/wiki/6_Einfache_Lieder,_Op.9_(Korngold,_Erich_Wolfgang))